

Софийски университет „Св. Климент Охридски“
Исторически факултет
Катедра „Стара история, тракология и средновековна история”

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационния труд на Тенчо Павлов Карагъзов
на тема „*Етничност и идентичност в средновековните гранични общества: case-studies от XIII–XIV век (Кастилия, Ирландия, Унгария)*“

Професионално направление: 2.2. История и археология.

Научна специалност: Средновековна обща история

от

проф. д.н. Ивелин Аргиров Иванов

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий”

Исторически факултет

Катедра „Стара и средновековна история“

Данни за докторантурата, дисертацията, автореферата и публикациите

Дисертационният труд на Тенчо Павлов Карагъзов е обсъден и предложен за публична защита от катедра „Стара история, тракология и средновековна история“ при Историческия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“, а научното жури и датата на публичната защита са утвърдени със заповед на ректора на СУ № РД-38-678 от 27.10.2025 г. Процедурата по обявяване на публичната защита е изцяло в съответствие с Правилника за придобиване на научни степени във СУ „Св. Климент Охридски“, както и със съответните разпоредби на ЗРАСРБ и Правилника за неговото прилагане. Авторефератът в обем от 29 страници отговаря на изискванията и представя съдържанието, научните приноси и основните изводи на дисертацията. Резултатите от проверката на текста за сходство със *StrikePlagiarism* свидетелстват

за оригиналност на текста. Налични са също четири публикувани статии по темата на дисертационния труд.

Актуалност на темата

Проблемът на дисертационния труд е сравнително нов в медиевистичните изследвания. В последните десетилетия на миналия век автори като Патрисия Кроувър в *Ethnic Identity as a Situational Construct in the Early Middle Ages* (1983), както и в някои по-късни работи анализира *gentes* и *nationes* като динамични, контекстуални групи, а не като стабилни етнически категории. Спирайки са на проблемите на граничността, Робърт Бартлет в *Medieval Frontier Societies* (1989) определя граничните територии и общности като пространства на културен обмен, конфликт и преговори, а в *Strategies of Identification Ethnicity and Religion in Early Medieval Europe* (ред. В. Пол и Г. Хейдеман, 2013) етничността се дефинира като *situational construct/Traditionskern* или база от традиции и стратегии за идентификация под силното влияние на историческия контекст. В източноевропейски и балкански контекст Н. Беренд (*At the Gate of Christendom: Jews, Muslims and Pagans in Medieval Hungary, c. 1100-c. 1300* (2001)) и Н. Калноки (*The Szekler Nation and Medieval Hungary. Politics, Law and Identity on the Frontier* (2021)) изследват динамиката в сложните отношения с граничните и вътрешните не-унгарски общности през Високото средновековие. Бих подчертал, че освен визираните в дисертационния труд територии, темата е актуална и по отношение на средновековна Прусия и Ливония (*Murray, A.V. The North-Eastern Frontiers of Medieval Europe: The Expansion of Latin Christendom in the Baltic Lands* (2014)).

Темата на дисертацията придобива изключителна актуалност в контекста на съвременните глобални изпитания и кризи, свързани с масови миграции, етнически конфликти и драматично преназначаване на граници, които прокарват паралели с процеси в периферни и гранични общества на средновековна латинска Европа. Актуалността се подчертава от нарастващия интерес към изследването на граничните общества в европейската медиевистика в началото на XXI в., когато границите се възприемат не като фиксирани линии, а като флуидни зони на

хибридна идентичност–концепция, която е особено релевантна за днешни исторически и политически дебати в европейски и световен контекст.

Съдържание и бележки по дисертационния труд

Дисертацията се състои от увод, четири глави, заключение, и обособена част на използваните извори и литература в общ обем от 239 стандартни страници. Структурата е логична и добре организирана: въведение с актуалност и цели, теоретичен преглед в първа и втора глава, емпирични анализи в трета и четвърта глава, заключение с изводи и обширна библиографска справка за използваните първични и вторични източници на информация. Стилът е академичен, а цитирането е прецизно.

Уводът представя мотивите за избора на темата, целите, задачите и обхвата на изследване, хронологическия обхват, използваните от автора методи за изследване, и преглед на изворовата и историографска база.

Първа глава, озаглавена „*Теоретични подходи към концепцията за етническа и религиозна идентичност*“ разглежда концептуализацията на етническата и религиозна идентичност, връзката между *етнос*, *раса*, *етничност* и *националност*. С оглед целите на изследването като най-подходящ, обективен и коректен е определен термина *етничност*. Тенчо Карагъзов поставя акцент върху взаимосвързаността и взаимозависимостта на различните общества и региони, като обръща внимание на това как глобалните процеси оказват влияние върху етническите идентичности. Отделно място в първа глава заема приносът на медиевистиката по отношение на изследването на етничността и нейната динамика в исторически план. Не на последно по значение място, в първа глава откриваме и формулирането от автора на интегриран подход, който обединява отделните изследователски методи.

Втора глава „*Кралство Кастилия*“ се спира на мястото на етнорелигиозните общности в кастилската правна система и отношението на централната власт към тях в рамките на два обособени подпериода. Авторът разглежда и анализира промените в кастилското общество, които водят от наличието на

convivencia/coexistencia до политика на етнорелигиозен антагонизъм в края на изследвания период. Тенчо Карагъзов реконструира детайлно *convivencia* като модел на съжителство по времето на Реконкистата и взаимодействията християни-мюсюлмани-евреи с подраздели за периодите 1217-1252 г. и 1312-1412 г. Особено място е отделено на *Айлонските закони* от 1412 г., които разрушават съществуващата до този момент йерархия, базирана на етничността и религията, ограничавайки правата и правната защита за малцинствените групи в рамките на правната система. Тук авторът демонстрира задълбочен анализ и добре структурирани примери на източници и изследвания, които илюстрират как идентичността се легитимира чрез правни и икономически преговори и актове. Бих отбелязал също балансираната, критична позиция към *convivencia* като хармоничен модел в изследвания период. Приемам това не само като свидетелство за добро познаване на съществуващи позиции и тези, но и като лична позиция на обективен изследовател. Мисля, че използването на количествени данни за демографски промени (мюсюлмани, евреи, християни, миграционни потоци и населеност преди/след Реконкистата), както и сравнения с картината в Ал-Андалус би подпомогнало аргументацията на автора в тази глава.

Трета глава „Лордство Ирландия“ разглежда острова като арена на етническо противопоставяне между англичани и ирландци в два обособени подпериода. Според Тенчо Карагъзов, в резултата на процеси на вътрешна самоидентификация сред англичани и ирландци, още от самото начало *Communitas Hibernie* придобива характера на погранично общество. Интересна в случая е хибридната идентичност *medie nationis* на англичани, родени в Ирландия и стереотипизиранто на ирландците като *gentes indomitas* и *gentes bestiales* като път към състояние на етническо противопоставяне между двете етнически групи през XIV – началото на XV в. Авторът демонстрира ефективно прилагане на *case-study* методика като анализира значими промени от XIV в., използвайки базови източници на информация.

Четвърта глава „Кралство Унгария“ следва модела на предходните части с обособяване на два подпериода. Първият обхваща времето от началото на управлението на крал Андраш II през 1205 г. до падането на династията на Арпадите през 1301 г., а вторият е обособен между овладяването на престола от Анжуйците през 1308 г. и тяхното отстраняване през 1395 г. Авторът налага извода, че в периода 1205–1301 г. унгарските владетели предприемат серия от мерки за очертаване на социално-правния статут на етнорелигиозните групи в своите владения. В резултат от това се налагат механизми и идеология, които гарантират съхраняването на унгарската идентичност. Специфична особеност на унгарския модел е също оформянето на идеология за източната граница с евразийския свят като контактна зона, където различни етноси контактуват и договарят/предоговарят своите идентичности. Анализът на автора е основан на надеждни първични източници и е релевантен не само в контекста на дисертационната тема, но и в по-широк обхват за югоизточна Европа и Балканите, най-вече относно номадите и саксонските заселници. Смятам, че по-ясното очертаване на монголо-татарския удар от средата на XIII в. и ролята му в етническите размествания в региона би допринесло в следването на заложените цели в тази глава. Също така, краткото пребиваване на Тевтонския орден в земите на Бурценланд (Трансилвания) през второто и третото десетилетие на XIII в. може се включи като пример в гранични региони.

Заключението на дисертационния труд представя основните изводи за етническата и религиозна идентичност и нейното третиране в рамките на късносредновековната правна система. Тук авторът синтезира основните изводи, като подчертава етничността като средство за поддържане на идентичност и създаването на чувство за принадлежност към дадена общност в случаите с Кастилия, Ирландия и Унгария през XIII-XIV в. Според Тенчо Карагъзов, в трите периферни държавни структури могат да бъдат разграничени два периода, като през XIII в. са налице примери за гарантиране и разширяване на правна протекция на „другите“, докато през XIV спазваното религиозно,

етническо и правно разнообразие е заменено с идеята за хомогенизация и реторика на различието.

Използвани източници и литература. Библиографията към дисертационния труд е обемна и балансирана, като включва над 350 заглавия на извори и изследвания. Прави добро впечатление удачния баланс между първични и вторични източници, наличието както на класически автори от XIX в., така и на модерни социолози и медиевисти. Преобладаващата част от използваната литература е на английски език, но присъстват и заглавия на френски, испански и унгарски.

Научни приноси

На първо място бих посочил, че дисертационният труд има подчертано приносен характер, тъй като до настоящия момент в българската историография не е осъществяван системен и сравнителен анализ на сложните етно-динамични процеси в земите на средновековна Кастилия, Ирландия и Унгария.

На следващо място, авторът въвежда в научна употреба някои слабопознати за българската историография първични извори и научни изследвания, и представя анализ на юридически документи през призмата на формирането на идентичността. Това е принос към изследването на етническата и религиозна идентичност в средновековната правна култура и обогатява изворовата база с перспектива за бъдещи изследвания. Принос е също преводът на множество текстове от първични източници на български език.

Също така, използваната теоретична рамка е амбициозна и удачно интегрирана. Авторът успешно актуализира темата чрез паралели с модерни социологически теории от XX-XXI в., предлагайки интересен анализ и паралели за интердисциплинарна аудитория. Трудът е интересен, иновативен, и в значителна степен удачен опит в българската медиевистика за цялостно интегриране на социологически теории и подход в изследванията на т.н. гранични/периферни общности.

В положителна светлина може да бъде оценена и използваната от автора *case-study* методология, елементи от т.н. *frontier studies* и етноархеология. Авторът представя мултидисциплинарен синтез с елементи на социология, антропология и класическа история, който е удачен в сложната тематика на идентичност в погранични зони. Приносен характер има и прилагането на *frontier studies* към не-иберийски контекст, поставяйки основи за бъдещи проблеми по източните и югоизточни граници на средновековния латински свят. Изследването не само илюстрира динамичното формиране на етничността чрез ежедневни взаимодействия между доминиращи групи, малцинствени общности (мюсюлмани, евреи, номади) и институционални механизми, но и насочва към по-задълбочени паралели с балкански феномени като кумано-българските съюзи, влашко-унгарските гранични отношения и споразумения, и саксонското присъствие в Трансилвания.

Приносен характер има и опитът за отговори в полето на сложната научна дискусия за етничност, националност и раса в средновековен контекст. Изследването предлага рамка, която отбелязва историческата специфика на средновековните идентичности, но в същото време подчертава ролята им на градивни частици или предшественици на съвременните концепции за етничност и националност. Оценявам положително критичния подход на автора, който оспорва прилагането на съвременните понятия за етничност, националност и раса към проучването на средновековните общества, като разглежда идентичността така, както е разбираана в специфичните културни, правни и социални рамки в Латинския Запад през XIII-XIV в. Тенчо Карагъзов подхожда критично и към идеализирането на *convivencia* като идеологически конструкт.

Препоръки

Внимателният и аналитичен прочит на дисертационния труд води до някои бележки и препоръки към автора. В текста се наблюдават повторения, свързани с теоретичната част, т.е. едни и същи автори и концепции се срещат в различни раздели на труда.

Също, използването на конкретни були на папа Инокентий III за Реконкистата от *Monumenta Germaniae Historica* или *Regesta Pontificum* би подкрепило още по-убедително авторовия анализ (напр. *Post miserabile* от 1198 г. – универсализация на идеята за граница, *Devotioni vestrae* от 1208 г. – границата не като географска, а като нормативна категория, и *Cum martyrio* от 1213 г. – периферия и граници на християнския свят.)

Друга препоръка при бъдещо отпечатване на дисертационния труд е добавянето на карти с политическите и етнически реалности в трите региона през въпросния период.

Полезна би била също хронологическа таблица или инфографика, приложение, което визуализира ключови събития/етнически промени и динамика/източници на информация/извори (напр. *Латерански събор* от 1215 г., *Diploma Andreanum* от 1224 г., *Kilkenny Statutes* от 1366 г. и др.) Таблицата може да обединява трите *case-studies* с акцент върху етническите промени.

Заключение

Представеният дисертационен труд е ценен, многопластов и интердисциплинарен принос към общата медиевистика, най-вече в темата за етничността и граничните общества, с подчертано силни страни в теоретичната и методологическа база, избора на *case-studies* и библиографската основа. Изследването е пример за аналитичен подход и исторически анализ, като полага основи за бъдещи разработки чрез разширяване на териториалния обхват с други гранични общества в средновековна Европа.

Въз основа на всичко изложено по-горе, гласувам убедено с "да" и препоръчвам на уважаемата комисия да присъди научната и образователната степен "доктор" на Генчо Павлов Карагьозов.

27.12.2025 г.

гр. В. Търново

Рецензент:

проф. д.н. Ивелин Иванов